

गंधर्व नाटक मंडली!

अंकुष प्याला

नाटकनो दुं कसार

सुधा
गायने

लपकः—

कै. रामरेश गडकरी.

पी ५००]

सने १९३६.

[प्रथमावृत्ति.

मुद्रय त्राणु आना

गुजरात विद्यापीठ प्रकाशना

[सज्जनाली फॉर्मिड व विभाग]

प्रमाणित

२१५७

दिनांक

०३.०७.

संख्या

२०३०७५११

७९५५०२९

પુરૂષ પાત્રો.

સુધાકર - એક સુશિક્ષીત સ્વમાનપ્રિય વકીલ

રામલાલ—સુધાકરનો પ્રિયમીત્ર

ભાગીરથ—પ્રેમમાં નિરાશા મળતાં દારૂની સોખતમાં સપડાયેલો
તરુણ.

૧. —સુધાકરનો કારકુન અર્ધંગ દારૂયાજી,
(મુર્તિમંત પીઠુ)

બાબાસાહેબ—સુધાકરનો શ્રીમંત સસરો

પદ્મકર—સુધાકરનો સાજો

શાસ્ત્રી, પુદાપક્ષ, મન્યાબાપુ મવાળ, જનુલાડિ જહાળ,
મગન, ચેલ્લાપા, રાવસાહેબ, દાદાસાહેબ, વિગેરે આર્યમદીરા
મંડળના સભાસદ

સ્ત્રી પાત્રો.

સિન્ધુ—સુધાકરની પત્નિ (આદર્શ આર્યમદિલા)

શરદ્—સુધાકરની વિધવા બહેન

ગીતા—દારૂયાજી તળીરામની કરકશા સ્ત્રી

“એકજખ્યાલા” નાટકનાં ટુંકસાર તથા ગાયનો

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો—સ્થળ, સુધાકરનું મકાન.

પોતાનો પ્રીય મિત્ર રામલાલ ઇગ્લાંડની મુસાફરીએ જતો હોવાથી તેને પ્રેમભરી વિદાય આપવા માટે વકીલ સુધાકર તેની પવિત્ર પત્નિ સીન્ધુ સાથે તૈયારી કરે છે. ત્યાં રામલાલ આવતાં સનેહી ત્રીપુટીનું પ્રેમત્રીવેણી પવિત્ર સંગમ. ત્યાં મિત્ર ઇગ્લાંડ જતો હોવાથી સુધાકર તેમજ સર્વ સંબંધીઓની પ્રેમભરી વિદાય.

પ્રવેશ બીજો—

પ્રેમમાં નિરાશા મળતાં દુઃખી થયેલ સુશિક્ષિત લાગીરથ હૃદયને શાન્ત કરવાના ઉપાય શોધે છે. સુધાકરનો કારકુત તળીરામ જગતની સર્વ ચીન્તાઓને ભુલવાનું સાધન જે કોઈ હોય તો તે માત્ર દારૂ છે, એવો ઉપદેશ આપી તેને

દાડના વ્યસન તરફ દોરે છે. તળીરામની સ્ત્રી ગીતાનો ખગાપો અને મદીરાના ઉપાસક તળીરામની નફ્ટાઈનું મદર્શન.

પ્રવેશ ૩ બે—

સુધાકરનો સ્ત્રી સિન્ધુને સીમંતનો પ્રસંગ હોવાથી પોતાના ઘેર લઈ જવા સિન્ધુનો લાઈ પદમાકર આગ્રહ કરે છે. સુધાકર તેમજ સિન્ધુની પરસ્પર વિયોગની અનઈચ્છા હોવા છતાં સામાજિક વ્યવહારને માન આપવાની લાચારી.

પ્રવેશ ૪ થો—

આર્ય મદિરા મંડળની મીજલસમાં કેસના ખાસ મુદ્દા પર મુનસફ અને વકીલ સુધાકરનો મતભેદ થતાં ઉફકેરાટમાં મર્યાદા બહાર જવાથી મુનસફે સુધાકરની વકીલી સનંદ છ મહીના માટે રદ કર્યાના અનિષ્ટ સમાચાર તળીરામ આપે છે.

પ્રવેશ ૫ મો—

માનલંગને હબ્તરો વીંછીની વેદનાથી અધીક સમજનાર તેજસ્વી સુધાકર દેહના નાશ સિવાય મરણનું લાન કરાવનાર બે કોઈ વિષ હોય તો લાવી આપવાની કારકુન તળીરામ પાસે માગણી કરે છે. ચોવીશે કલાક ખીસ્લામાં દાડની ખાટલી લઈને ફરનાર તળીરામ વિષ નહી પશુ અમૃત

છે કહી દારૂની લેટ ધરે છે સુધાકરની અનિચ્છાએ સ્વીકારે છે. મનુષ્યનું પ્રથમ પતન એકજ પ્યાલો.

રૂ.૫.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો—

સિન્ધુ પીયરથી નવીન બાળક સહ પતિના ઘેર આવતાં પતિના વર્તન માટે બહેમાય છે. મદિરાનો ઉપાસક થઈ ચુકેલો સુધાકર સનદ પાછી મેળવવાના પ્રયત્નનું ખડાનું બતાવી રાત્રે વાટ ન જોવાનું કહી મદિરા મંડળમાં હાજરી આપવા જાય છે. મહાયુદ્ધના કારણે જર્મની ન જતાં ઇંગ્લાંડથી પાછો ફરેલો રામલાલ સુધાકરના વર્તન માટે શંકાશીલ થઈ જાય છે. ગીતાની મારફતે સુધાકરના સર્વનાશના સમાચાર સિન્ધુને મળતાં સિન્ધુ બહુજ દુઃખી થાય છે.

પ્રવેશ ૨ જો—

મીત્રનાં પતનથી દુઃખી થયેલો રામલાલ ભાગીરથ પાસેથી સુધાકરની સર્વ હકીકત ચાલાકીથી જાણી લઈ આર્ય મદિરા મંડળ તરફ બંને પ્રયાણ કરે છે.

પ્રવેશ ૩ જો—

સુધાકરની સનદ રદ થયાની મુદત પુરી થઈ હોવાથી કોર્ટમાં ખુબ દાડ પી મુનસફ પાસે જઈ અપમાનનો ખરાબર જવાબ માગવો, સુધાકરને સમજાવવા અને જો કાયમ સનદ જશે તો આર્ય મદિરા મંડળના સલાસદો તેમને ભાઈ તરીકે મદદ કરવાનું આશ્વાસન આપવું. રામલાલના ઉપદેશથી ભાગીરથે દાડને હૃદયથી ધીકારવું સુધાકરનું મદિરામાં ચકચુર થઈ કોર્ટ તરફ જવું. જતાં જતાં પણ એકજ ખ્યાલો.

૩૧૫.

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ જો—

સુધાકર દાડ પીને ખેહોશ હાલતે કોર્ટમાં જવાથી વકીલની સનદ કાયમની ખેંચાઈ જવી.

પ્રવેશ ૨ જો—

તળીરામ અને ગીતાનો વીચીત્ર સંસાર.

પ્રવેશ ૩ જો—

સુધાકરની વીધવા બહેનનો વિદ્યાભ્યાસ અને ભાગીરથ સાથે વાર્તાવિનોદ.

પ્રવેશ ૪ થો—

રામલાલ સાથે સુધાકરના શ્વસુર બાબુરાવ તથા પદ્મકર સિન્ધુને પોતાના ઘેર લઈ જવાનું કહેતાં સિન્ધુ બહતમહેનતથી પેટનું પુરૂ કરવાની, શ્રીમંત પિતાની એક પાઠ પણ ન લેવાની અને પતિના ચરણો પાસેજ રહેવાની પ્રતીજ્ઞા કરે છે. સુધાકર સર્વનું અપમાન કરી બહાર કાઢે છે.

ડ્રોપ.

અંક ૪ થો.

પ્રવેશ ૧ લો—

રામલાલને વડીલ પ્રમાણે માનનારી સુધાકરની વિધવા બેન શરદનો વિદ્યાભ્યાસ સ્નાના સહજ સ્પર્શથી રામલાલની પુરૂષ પ્રકૃતિનું સુક્ષ્મ દર્શન

પ્રવેશ ૨ નો—

દારૂ ને દારૂદ્રનું અહંક્ય સ્વભાવીક છે. કાળી મજૂરી કરી બાળકનું પતિનું અને પોતાનું પેટ ભરનારી સિન્ધુની નોકરડી ગીતાને પણ દયા આવે છે. ને સર્વ ચર્ચા સુધાકર સાંભળે છે સર્વ અનર્થનું કારણ પોતેજ છે તે માટે પ્રાયશ્ચિત કરે છે. અને પોતાની પવિત્ર પત્નિ સિન્ધુના સોગન ખાઈ આજથી દારૂ ન પીવાની પ્રતીજ્ઞા કરે છે.

પ્રવેશ ૩ નો—

અનેકવાર મદદ કરવાનું વચન આપનાર મિત્રો પાસે પંદર-વીસ રૂપીયાની નોકરીની માગણી કરતાં સુધાકરને

અપમાન અને ધીકકાર સિવાય કંઈપણ બદલો ન મળતાં અપમાનના આઘાતથી ઘવાયેલું સુધાકરનું હૃદય પવિત્ર પ્રતિજ્ઞાને ઠોકરે મારી મદિરા તરફ આકર્ષાય છે.

પ્રવેશ ૪ થો—

આર્ય મદિરા મંડળમાં ફરીથી દારૂ પીવા આવેલો જાણી રામલાલ આવી તેને પ્રતીજ્ઞાનું પાલન અને દારૂ ન પીવાનો ઉપદેશ કરે છે. પણ તે વ્યર્થ. દારૂ છુટવાનો સમય સ્પર્શ કર્યા પહેલાં તો રામલાલને કહે છે, જે તારા ઉપદેશથી દારૂની શરૂઆત કરનાર સદ્ભાગી જીવ બચી જશે તો સાતમા પાતાળમાં પણ મારો આત્મા શાન્તિનો શ્વાસ લેશે, ઉપદેશ કરવા જતાં ઉપદેશ મેળવવો.

પ્રવેશ ૫ મો.

દુર્ગંજતાને લીધે પોતાના બાળકને પોષણ માટે દુધ પણ મળતું ન હોવાથી દરણું દળીને મેળવેલા બે પૈસા, પૈસાનું દુધ મંગાવતા સુધાકર દારૂ માટે પૈસાની માંગણી કરે છે. સિન્ધુના અંગ ઉપર એક પણ દાગીનો ન હોવાથી પૈસા માટે લાચારી બતાવે છે. સુધાકર ચીરાઈને બાળકના દુધના બે પૈસા પણ પડાવી લે છે. અને ઉન્માદ અવસ્થામાં પોતાના પેટના બાળકને લાકડીથી પ્રકાર કરે

છે. સિન્ધુના બાળકને બચાવવાના પ્રયત્નો નિષ્ફળ બન્યા છે. બાળક મરણ પામે છે, સિન્ધુ બેશુદ્ધ થાય છે. અને પદ્માકર સુધાકરને રોકવાના નિષ્ફળ પ્રયત્નો કરે છે

અંક ૫ મો

પ્રવેશ ૪ થો--

પદ્માકર સુધાકર ઉપર ક્રોધદારીમાં ક્રિયાદ કરે છે. સિન્ધુ પોતાના પતિનો બચાવ કરી એક આર્ય સન્નારીનો આત્મભોગ સાબીત કરે છે અને કમળેરીને અંગે ચક્રર આવવાથી પડી જવાનું પરિણામ બહાર કરે છે. સુધાકર પ્રશ્નાતાપથી અને પોતાના કુટુંબનું દયાજનક પરિણામ જોઈ અને પોતાના બાળક અને પત્નીના મૃત્યુથી ત્રાસી દાહમાં વીષ ભેળવી. દાહ રૂપી દૈત્યના પંજમાં સપડાએલા સંસારીઓની કેવી દુર્દશા થાય છે તેનું દ્રષ્ટાંત દુનિયાની દ્રષ્ટિ સામે મુકીને પ્રાણનો ત્યાગ કરે છે. પ્રથમ એક ખ્યાલો પીનારને પરિણામનો જેરી ખ્યાલો પીવો પડે છે. તેનું જ નામ એક જ ખ્યાલો

એકજ પ્યાલા

નાટકનાં ગાયનો

મંગલાચરણ

શરણુ તે કરૂણુ તવ નિઃશ્વસન વ્યસની ધન
નંદનંદન ! જનાં પાપકામા, હો.....ધૃ૦
કલ હરત કરિ યદા મધ્યમદ યાદવા સકલ
કુલ કલી તદાને વિરામા હાનિતી પાહતા
દૃષ્ટિ વાષ્પા કુલા સૃષ્ટિ કૃષ્ટતુલા સૌખ્યધામા
કર્મરેખા બલે ધર્મનય મજ કંગે નસ્મરત
મતિહી તવ પુણ્યનામા રક્ષણી મમ તરિહિ
દક્ષ રાહુની સદા અક્ષય સ્વપદિં પદ દેઈ રામા

સિંધુ —

૨

લાગે દૃદઈ હુર હુર અજી સુખ વિષય
ગમતિ નય મજ સુખકર ધૃ૦ કાહીં સુચેના
કાહીં રૂચેના રાહી કુઠે સ્થિર મતિ નય પળભર

रामलाल

३

परम गहन ईश काम विश्वान्जरी पुण्यधाम
 मनुजतरिगुठ अरम, यिर अभेध साथे धृ०
 त्रीडाद्वैवी विराट मनुज सृजन शुद्र त्यांत
 मानुषि मानितजन गणुन काय त्यांचे

रामलाल

४

संसारिं विषारी तीव्र सत्ये, अमृत होती
 कृति ने कान्त धृ० दिव्य रसायन संकटांतकीं
 सत्यपरियये क्षणीं असुषान्त

सिंधु

५

मानसकां अधिरावे हे ? अथतसे भिन्न जगता धृ०
 अहसृंभलाया दृढअक्ष पायां अक्षनां लेद त्यां होता

सिंधु —

६

प्रणुतनाथ रक्षिकान्त करितद्विय असुष शान्त धृ०
 असुषा ज्या योजि दैव पति लागीं त्यां सदैव
 परीणुमविं भंगसांत

सिंधु—

७

दया छाया धेनिवाइनिया प्रभु मजवरि डोपला धृ०
 अवनस मम आधार गुडजे तोडि कसा अणु लोपला

રામલાલ—

૮

વસુધાતક્ષરમણીય સુધાકર, વ્યસન ધનતિમિરી બુડ—
વીસિ કેસા ? ઘ૦ સૃજની જ્યા પરમેશ સુખાવનાં સુની
ત્યાં તુજસી મોહનુ સંસા

ભગીરથ

૯

પ્રણય જરી ભંગલા તરિનર જગતા મુકલા ઘૃ૦
ધોર નિરયસમ ત્યાસી ખિકટ જગ
દીર્ઘ જિવીત શાપચિખરતયાલા

રામલાલ—

૧૦

ઝણિદે કર યાદીનાં પ્રેમજલાતુર મૃતશાદે જલ તેં યામીનાં
વાંગ્છા તરી ઉપકાર મધુચ્યા યાં કરિ સંતત પાના

(સંધુ—

૧૧

ધાંસ ઘેરે તાન્હયા બાળા ગોવિંદા ગોપાળા, ભરવિય સોદા માર્ઠ
સાંવળા નંદબાળા ઘેઈ, ઘૃ૦ ઘેઈ કોંડાકણી ત્રેલોક્યાંવાધનિ
વિદુરા ધરીયા પહિલા વહીલા ધાંસ, ૧. પોહે મુઠભરી
ક્ષીરાખ્ધીયા હરી મૈત્ર સુદામાજ્યાં ચ્યાલા દુસરા ધાંસ ૨.
થાળી એકયા દેઠી ધ્યાવી જગત જેઠી, દ્રૌપદી માર્ઠયા
આહ્યા તિસરા ધાંસ, ૩. ઉરહ્યા ઉષાવળી ક્ષલાંચ્યાં વનમાળી

શખરી ભિલ્લણીયા ધ્યાહોચવથા ધાંસ, ટાકું ઓવાણુન,
મુખ્યંદ્રાવરૂન ગોવિંદાચબ્યા દાઉરલા, ડ. સુરલા ધાંસ

શરદ્—

૧૨

છળીતિયા હૃદયા અદયા બ્રાંત મનો રચના કાગગુણા ઘૃં
માતૃજીવના જીજ્ઞાની જગતી અતી ધૈતિતયાસહૃત્યાનિધના

સિંધુ

૧૩

શંકાહી નાહી કાલી જ્યાં દુર્ગતિ જવે યે તદા ઘૃં
ધુર્ત કપટી અરી

જૈસા રણકરી તેવિ વિઘાહી સદા

શરદ્

૧૪

માનભંગ દાહી મૃતશ હૃદયા ઘૃં

દગ્ધ વલ્લરી જળી ચંચલા અદયા

ગતપતિકાંચે જીવન જગતિ વાયા

સિંધુ

૧૫

કશિ યા ત્યજ્યું પદાલા મમ સુભગ શુભ પદાલા, વસે પાદ યુગ

જિથે હેં મમ સ્વર્ગ તેથરાહે સ્વલોકીં ચરણુ હે ન સતી

તરિમ નિરચવસતીતી નરકહી ધોર અહકાન્તા

હે સ્વર્ગ મલાં આતાં

સિંધુ

૧૬

લોટુંનકા કાન્તા અશી દુરી કાન્તા કે વિજગે દીના મીના
જલલવરહિતા ૦

હેચિ ચરણમાઝે જીવન જાતી મૃત્યાય ગણા મજ હે
દુરી હોતાં

સિંધુ

૧૭

સત્ય વદે વચનાલા નાથા સ્મરૂનિપદાંલા યા સુર વિમલા ધૃ૦
વિ-તપરાજિત માની વીષ સમ સ્પર્શિન નાકધિં મીત્યાલા

રામલાલ

૧૮

સોડિ નચ મજવરી વચન ખરતરશરાં દગ્ધકરીસી તથે હાય
મમ અંતરા ધૃ૦ સ્મૃતિકાય પુર્વિચી લોપલી આજચી
કેવિ તવ મતીરચી કલ્પના લયકરા

શરદ્ધ

૧૯

જગી હતલાગાં સુખિ ચિર અસુખ ધૃ૦
જનકેત્યજિતાં લાધે દુસરા
થે વિનાશ ત્યા માતેજધિ વિધિ વિમુખ,

રામલાલ

૨૦

ગણીસિ કાયખલમાતેં, અલંકાર કેવળ કુજનાંતે, ન વી
 શ્વાસ લવ યોગ્ય જયોતા ધૃ૦
 વદ કાસ્મરસી ચિરસહવાસી ઘડલી કૃતિ અનુચિતયા હાતે
 જનક ધર્મકથિંત્યજી કાય સુતે.

શરદ

૨૧

લલના મના નચ અધલવશંકા અણુહિ સહતે કદા ધૃ૦
 સૃજનિં ત્યાગ્ય વિધિ તરલ ઘે વિમલ પ્રકૃતિ પુણ્ય પરમ

સિંધુ

૨૨

મજ જન્મ દેઈ માતા પરિ પોશિલેં તુમ્હી નિજ કન્ય-
 કા ગણોવી, ન કાંહી કેલે કમી ધૃ૦
 ઉપકાર જે જહાલે હિમાદ્રિતુંગ એ શત જન્મ ઘેઉની તે
 ફેડીન કાય મી સદયા મનાસિઠેવા અપુલ્યા અસેં સદા,
 ઉપકારબંધ તનયા તુમ ચીંપદે નમીરા

सिंधु

२३

असेपति देवची ललनांना त्यासी अन्यभावना ना
 स्पर्शभण्णी वनिता मन सायें करित जे कांयन लोहाये
 स्वपति च्या अंगिच्या दोषां गणिति गुणु भधुर आर्य योष
 तथा सह नर कया तनाला स्वर्ग सुष्मनी समजती अयला
 असे जे प्रस्तर जननयनीं गण्णी त्यार्हराची तद्रभण्णी
 असुनी त्याया देवानि कटी धशपढ ललती सपती अंती

सिंधु

२४

प्रभु अजि गमला मनी तोषला. धु० डोपे बहु भाजा
 तो प्रभुराज आता हांसला मनी तोषला
 भूतची हृदय होते नाथ. हे पुर्ण आले पण वयनसुधेने
 त्यांसी ज्वंत डेले अमृत भधुर शब्दां त्या पुन्हा
 अकल्याते श्रवण्णी सकलमात्री शती अकत्र होते

सिंधु

२५

स्वस्थ कसातुं उठगडया अ णिंटाक हंडया धु०
 न कणे कां वर्षे धन सुधेच्या छणडया, सरले अजुसारे
 कुहिन आपुले भगडया

सिंधु

२६

यंद्र यवथीया रामाय्याग पागे मधे याइ नवतिया

सिंधु

२७

अंधु नका मज कुडे डेविलवाणा, राजसभाणा धु०
ये देवा अपुली ना कइणा तोवरीसमजुनी वर्ते अनुकाणा

सिंधु

२८

गुणु गंलीरा त्यजिं न लव धीरां धु० सत्त्व परीक्षा
महा यदा परमेश्वर नियोज्य अवसाह तेण्डां उचित का वीर

આ ચોપડી શ્રી જૈન એડવોકેટ
પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં વાડીલાલ આપુલાલ
શાહે બાપી
રૂ; ઘીકાંટા જેશીંગલાઇની વાડી
અમદાવાદ.

કાપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
મેનેજર:-વિષ્ણુ ગણેશ. દેશપાંડે.
ગંધર્વ નાટક મંડળી.
રૂ૦ ઘીકાંટા ભારતભૂવન થીએટર, -અમદાવાદ.

